

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових джерел та сучасної соціокультурної ситуації в Україні дозволяють дійти висновку, що відродження української культури вимагає і відродження органічно пов'язаної з важливими історичними традиціями народного життя релігії, як духовного феномена. В Україні розпочався новий етап розвитку релігійних конфесій.

Відтак, проблема збереження релігійних традицій постає особливо актуальною поряд з проблемою збереження національної ідентичності, з чим пов'язано відродження релігійних традицій, коли наука і релігія як форми суспільної свідомості починають інтегруватися, найбільш переконливим свідченням чого є фундаментальна праця "Ми віруємо" (1996 р.), авторами якої є колектив провідних науковців США (серед них – 24 лауреати Нобелівських премій з біології, хімії і фізики). У книзі (яка стала бестселером) науковці Сполучених Штатів Америки проголосили свою віру у Творця світу та заявили, що на підставі сучасних наукових даних виявлена гармонійна упорядкованість та узгодженість у будові людини і Всесвіту.

Зазначимо, що розвиток релігійної сфери України актуалізує потребу у дослідженні аналізу регіональних особливостей релігійності України,

Дослідження регіональних особливостей релігійності українського соціуму спираються на вітчизняну релігієзнавчу науку, де (у працях А.М. Колодного, Б.О.Лобовика, П.Л. Яроцького, Л.О. Филипович, О.Н. Сагана та багатьох інших учених) опрацьовані проблеми, пов'язані з теорією й історією релігії. Особливо важливим для нас є дослідження українських релігієзнавців котрі досліджують територіальні організації релігійної сфери на різних геопросторових рівнях, які знайшли віддзеркалення у працях А.С. Ковальчука, О.О.Любіцевої, К. В. Мезенцева, С. В. Павлова, В. О. Патійчука, О. І. Шаблія, Л. Т. Шевчук та ін.

Метою статті є виявлення деяких регіональних особливостей релігійності України у контексті аналізу актуалізації релігійних конфесій у певних релігійно-географічних регіонів України.

Суттєво, що спеціальне широкомасштабне комплексне дослідження територіальної організації релігійної сфери України є однією із важливих умов вирішення багатьох соціально-економічних проблем територіальної організації українського суспільства [1].

Відмітимо, що завдяки певній нормалізації державно-церковних стосунків, створенню реальної бази для функціонування релігійних організацій, загальній демократизації українського суспільства відбувається бурхливий процес відродження релігійно-церковного життя. За роки існування незалежної України мережа релігійних громад зростає майже на 3,5 тисячі одиниць. Найбільше новоутворених релігійних громад з'явилося у Закарпатській,

Київській, Тернопільській, Львівській областях та Республіці Крим.

Постановка проблеми. Нині Україна – це багатоконфесійна держава, де офіційно діє більш ніж 30 тис. релігійних громад, 100 конфесій, напрямків і толків. Найпомітнішими серед них є: Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ – МП), Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ-КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Римсько-католицька церква (РКЦ), євангельські християни-баптисти (ЄХБ), християни віри євангельської (ХВС), адвентисти сьомого дня (АСД), свідки Єгови, а також мусульманська та іудаїстська релігійні конфесії, що становлять 97,1 % всієї релігійної мережі України.

Найвпливовішою складовою релігійного життя залишається православ'я. Загалом, станом на 2012 р. воно об'єднує близько 18 тис. громад, що становить більш ніж 52 % загальної кількості релігійних об'єднань.

Аналіз наукових історичних джерел та актуальної соціально-культурної ситуації засвідчує, що УПЦ – МП є домінуючою в українському православ'ї. На сьогодні вона складається з 36 єпархій, в яких діють 12230 громад віруючих, 191 монастирів, 20 духовних навчальних закладів, 110 періодичних видань, 4258 недільних шкіл та 34 братств. Церковну службу здійснюють 9922 священників. У 1991 р. церква отримала від Московської патріархії самостійність в управлінні, але канонічне підпорядкована патріарху Московському і всієї Русі – Кирилу. Управління церквою здійснює синод УПЦ на чолі з митрополитом Київським і всієї України Володимиром (Сабодан). Найбільша концентрація громад (УПЦ – МП) у східних та південних регіонах України.

УПЦ – КП керована патріархом Київським і Всієї Русі – України Філаретом (Денисенко), нараховує 31 єпархію, 4455 громад, має 49 монастирів, 12 братств, 3088 служителів культу, 16 духовних навчальних закладів, 36 періодичних видань та 1294 недільних шкіл. Ця церковна організація виникла у червні 1992 р. в результаті об'єднання частини релігійних громад та духовенства УПЦ і УАПЦ. Управління церквою здійснює Вища церковна Рада на чолі з патріархом. Ця церковна організація виникла у червні 1992 р. в результаті об'єднання частини релігійних громад та духовенства УПЦ та УАПЦ. Управління церквою здійснює Вища церковна Рада на чолі з патріархом. Найбільше громад УПЦ-КП в Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській та Київській областях.

Українська автокефальна православна церква нараховує 1208 релігійних громад, близько 84 % яких знаходяться в Львівській області, 9 монастирів, 7 навчальних закладів, 312 недільних шкіл, 6 періодичних видань. Церковну службу здійснюють 730 священники. Структурне оформлення цієї релігійної організації було здійснене у 1990 р., коли на помісному соборі обрали першого в Україні патріарха (Мстислава). 1992 р. частина єпископату УАПЦ об'єдналася з окремими представниками УПЦ, утворивши УПЦ-КП. Противники цього об'єднання на чолі з патріархом Мстиславом не визнали здійсненого акту і невдовзі після смерті патріарха (вересень 1993 р.) провели свій помісний собор, обравши на ньому патріарха УАПЦ Дмитрія. На даний час очолює церкву предстоятель – митрополит Мефодій (Кудряков).

Досить активно відбувається відродження Української греко-католицької церкви. УГКЦ на сьогодні нараховує 3699 громад віруючих, 117 монастирів, 16 духовних навчальних закладів, 27 періодичних видань, 1261 недільних шкіл та 2 братства. Церковну службу здійснюють 2545 священників. До цієї церкви відносяться також 19 греко-католицьких єпархій, що діють серед української діаспори в Австралії, Аргентині, Бразилії, Великобританії, Канаді, Німеччині, Польщі, Франції, Хорватії та США. В незалежній Україні Римо-католицька церква здобула умови для динамічного розвитку. На сьогодні в державі діє 913 католицьких громад, що охоплюють всі області, 100 монастирів, 8 духовних навчальних закладів, 518 недільних шкіл, працюють 13 періодичних видань та 608 священнослужителів [2].

Загалом, як зазначає Н.Ю. Белікова, у період релігійного відродження кінця 80-х –

90-х рр. XX століття розвиток конфесій в Україні йшов шляхом кількісного та якісного зростання релігійних організацій з поступовим зміщенням уваги з організаційно-інституційних питань до пастирського служіння, тобто з поглибленням внутрішнього змісту їх діяльності [3].

Відтак, з кінця 80-х рр.. загальна кількість релігійних організацій в Україні зросла у 5 раз. За цей час значно урізноманітнілася конфесійна карта країни: з 18 церков, конфесій та напрямків вона збільшилася до 100. У розділі проаналізовано динаміку приросту релігійних різних конфесій протягом досліджуваного періоду, а також релігійні відмінності у конфесійній конфігурації та насиченості релігійними організаціями. Автор доводить, що на початковому етапі мережа релігійних громад у західних районах зростала набагато швидше, ніж в інших районах, але на кінець 90-х рр.. темпи приросту поступово вирівнялися. Так, якщо у 1998 р. на Захід припадало 13% загальноукраїнського зростання числа громад, то на Донбас та Дніпропетровщину – 14,5 на Південь – 18%. Дуже динамічно зростала кількість релігійних організацій у центральних районах: з початку 90-х рр.. відсоток громад віруючих збільшився тут з 24,7 до 49,3; тільки за 1996-1998 рр. тут було утворено 1723 громади, що у 4,3 рази більше ніж у західних областях [4].

Загалом, регіональні відмінності у конфесійній конфігурації та насиченості релігійними організаціями в Україні у період її становлення як незалежної держави були помітними, але на кінець 90-х рр.. XX століття виявляється тенденція до поступового вирівнювання темпів приросту та чисельності організацій традиційних конфесій, хоч домінування західного регіону ще зберігалось. У цей період найбільш численними та впливовими залишилися традиційні християнські конфесії – православ'я, католицизм та протестантизм.

Характерним же для розвитку протестантизму був поступовий перехід більшості протестантських конфесій до церковного статусу та їх подальша соціалізація.

Велике значення набувають також і неорелігійні течії, які були привнесені в Україну іноземними місіонерами та не спиралися на вітчизняні культурно-релігійні традиції.

Негативним проявом релігійного відродження зазначеного історичного періоду стали міжконфесійні конфлікти, які, маючи історичні корені та підсилені сучасною політичною й соціально-економічною ситуацією, набули характеру загальнодержавної проблеми. Так, найбільшого розмаху та гостроти досягли православно-греко-католицький та міжправославний конфлікти, які відбуваються на тлі соціально-політичного протистояння різних політичних партій України.

Відтак, актуалізується ідея утворення єдиної української помісної православної церкви як засобу вирішення міжконфесійних конфліктів, хоча ця ідея не знайшла своєї практичної реалізації, оскільки УПЦ – МП сприймає себе правопримницею православної церкви колишнього СРСР. Відтак, і отримання автокефалії, ідея якої знаходиться в основі розколу, також не була вирішена через принципові розбіжності у поглядах конфліктуючих сторін [5].

На наш погляд, вирішення зазначених актуальних проблем церковно-релігійного відродження України потребує аналізу географічного аспекту цього процесу з диференціацією так званого релігійно-географічного району (РГР). Як зазначає А.С. Ковальчук, релігійно-географічний район – це регіон України, на території якого проявляються стійкі специфічні ознаки (властивості, особливості) релігійної сфери, що сформувалися під впливом історичних та сучасних чинників і які відрізняють його від інших регіонів.

У склад РГР входять такі елементи територіальної структури релігійної сфери, як релігійно-географічні вузли, центри і ядра та пункти, в основі яких покладається функціональна неоднорідність корінних ланок концентрації релігійного життя, їх територіальне поєднання та функціональні зв'язки, а також територіальне поєднання самих поселень [6].

За дослідженнями А.С. Ковальчука, нині можна говорити про 9 релігійно-географічних районів України: галицький, західно-волинський, закарпатський,

буковинський, волино-подільський, центрально-північний, центрально-південний, кримський, східний [7].

Відтак, зазначене вище дозволяє дійти певних висновків. Україна є і була протягом останніх майже 1000 років поліконфесійною, але одночасно – монорелігійною (переважно християнською) країною. При цьому найбільш істотні закономірності і історичної, і сучасної територіальної організації релігійної сфери в Україні є тотожними. В історичній географії уніатської (греко-католицької) церкви виділяються дев'ять етапів, об'єднаних у три періоди: “волинсько-київський”, “києво-галицький” і “галицький, що відображають поширення греко-католицизму на українських історико-географічних землях в окремі часові періоди.

Важливим є також і те що за масштабами поширення і чисельністю в Україні панують традиційні християнські напрями: православ'я, католицизм, протестантизм. Проте відносно динамічно зростають позиції нехристиян (зокрема традиційних для українських земель мусульман та іудеїв) і неорелігійних (нетрадиційних для України) течій. Всього в Україні діє понад 100 конфесій, релігійних течій і напрямків. Кожна з конфесій має свої функціональні особливості, тому тільки виважена неупереджена конструктивна оцінка діяльності кожної із них є єдино правильною [8].

Суттєвим є також і те що релігійні течії і конфесії в Україні доцільно класифікувати як за кількісними, так і якісними ознаками (за поширеністю, кількістю релігійних організацій, національно-етнічною ознакою, часом появи на українських землях, динамікою питомої ваги релігійних організацій, рівномірністю поширення).

Висновок. Динаміка територіальної організації релігійної сфери України визначають як і суспільно-географічні, так і природно-географічні чинники. При цьому суттєвою особливістю релігійної сфери є те, що на її функціонування і територіальну організацію значний вплив має індивідуальний (особистісний) чинник. При цьому Україну можна поділити на 9 релігійно-географічних районів, кожний з яких характеризується специфічною сучасною релігійно-конфесійною ситуацією та історичними особливостями розвитку релігійної сфери.

Використані джерела інформації

1. Белікова Н.Ю. Проблема національної церкви в Україні // Наука. Релігія. Суспільство. Збірник доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції “Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості”, Донецьк, 21 травня 1999. – Донецьк, 1999. – С.38-40.
2. Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій / risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/
3. Белікова Н.Ю. Міжконфесійні конфлікти в Україні та пошук шляхів їх подолання // Наука. Релігія. Суспільство. – 2000. – № 2. – С.16-22
4. Історія України: Нове бачення. У 2 т. / Під ред. Смолія В.А. – К.: Україна., 1996. – Т.2. – С. 382.
5. Ковальчук А.С. Структура географії релігії // Український географічний журнал. – 1998. – № 1. – С.24-26.
6. Ковальчук А.С. Конфесії на Волині: історична ретроспектива та сучасний стан // Українська національна ідея: історія і сучасність: Наук. зб.- Житомир: Журфонд, 1997. – С. 99-100.
7. Ковальчук А.С. Релігійні організації в Україні на порозі XXI століття: тенденції територіального розвитку // Молода нація. – 1999. – №11. – С.96-122.
8. Крушинський В.Ю., Левенець Г.А. Історія України. Події. Факти. Дати. – К.: Зодіак, 1993. – С. 146.